

230 ROCZNICA UCHWALENIA KONSTYTUCJI TRZECIEGO MAJA

Sejm rozpoczął obrady 6 października 1788 roku. Posłowie zdawali sobie sprawę z destrukcyjnego wpływu *liberum veto*, dlatego zdecydowali się zawiązać konfederację, która umożliwiała głosowanie większością głosów. Marszałkiem konfederackim koronnym został Stanisław Małachowski, natomiast litewskim Kazimierz Nestor Sapieha. W dwóch sprawach niemal wszyscy posłowie zgromadzeni na Sejmie Wielkim byli zgodni: co do aukcji wojska, czyli powiększenia liczebności armii do 100 tys. żołnierzy, oraz wprowadzenia podatków, które by ją umożliwiły. Uchwalili ją jeszcze w październiku, a w marcu kolejnego roku przyjęli ustawę o ofierze wieczystej, na mocy której szlachta miała płacić 10 procent dochodu ze swoich dóbr, a duchowni 20 procent. Podniesiono też opłaty z królewskich, wprowadzono nowe podatki w miastach i przejęto na rzecz skarbu państwa dobra biskupstwa krakowskiego.

Najważniejszą kwestią sporną wśród posłów była reforma ustroju. Tydzień po otwarciu obrad król pruski wystosował deklarację, którą odczytano w sejmie. Przyjął w niej ton przyjaciela Rzeczypospolitej, ostrzegał przed Rosją i dawał nadzieję na zawiązanie przymierza. Opozycja wierzyła w te deklaracje i chociaż Stanisław August Poniatowski ostrzegał przed zgubnymi konsekwencjami antyrosyjskich wystąpień, doprowadziła do zlikwidowania Rady Nieustającej, dla wielu symbolu uzależnienia od Petersburga. Król stracił część stronników, których opozycja przekonała do słuszności kursu pro pruskiego. Nad nową formą ustroju pracować miała odtąd grupa zdominowana przez posłów opozycji, na czele której stał Ignacy Potocki. Ostatecznie w dniu 3 maja 1791 roku została uchwalona tzw. Ustawa Rządowa, znana pod nazwą konstytucji majowej. Była ona najważniejszym elementem reform podjętych w latach 1788–1792 przez **Sejm Wielki**. Ideologiczne wpływy trwającej w tym samym czasie rewolucji francuskiej (1789–1799) oraz korzystna koniunktura międzynarodowa skłoniły tzw. stronnictwo patriotów do działań na rzecz modernizacji ustrojowej Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz uniezależnienia jej od Rosji, czego owocem była Ustawa Rządowa. Konstytucję uchwalono przez aklamację na Zamku Królewskim w Warszawie, gdy większość posłów opozycji przeciwnej jakimkolwiek zmianom nie wróciła jeszcze z przerwy wielkanocnej.

USTAWA
RZĄDOWA.

PRAWO UCHWALONE.

Dnia 3. Maja, Roku 1791.

w WARSZAWIE,
w Drukarni Uprzywileiowaney M. GRÖLLA,
Księgarza Nadwornego J. K. Mci.

Preambuła do Ustawy Rządowej z dnia 3 maja 1791 roku

W imię Boga, w Trójcy Świętej jedyne. Stanisław August z Bożej łaski i woli Narodu Król Polski, Wielki Książę Litewski, Ruski, Pruski, Mazowiecki, Żmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Inflancki, Smoleński, Siewierski i Czernichowski, wraz ze Stanami Skonfederowanymi, w liczbie podwójnej naród polski reprezentującymi.

Uznając, iż los nas wszystkich od ugruntowania i wydoskonalenia konstytucji narodowej jedynie zawisł, długim doświadczeniem poznawszy zadawnione rządu naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje i z tej dogorywającej chwili, która nas samym sobie wróciła, wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, nad

szczęśliwość osobistą, egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia Ojczyzny naszej i jej granic z największą stałością ducha, niniejszą konstytucję uchwalamy i tę całkowicie za świętą za niewzruszoną deklarujemy, dopóki by naród w czasie prawem przepisany, wyraźną wolą swoją nie uznał potrzeby odmienienia w niej jakiego artykułu. Do której to konstytucji dalsze ustawy sejmu terażniejszego we wszystkim stosować się mają.

Konstytucja zgodnie z duchem oświecenia wprowadziła trójpodział władzy, dzieląc ją na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Od tego momentu Rzeczpospolita Obojga Narodów stała się monarchią konstytucyjną. Po śmierci Stanisława Augusta Poniatowskiego tron miała objąć dynastia Wettinów z Saksonii. Obok króla władza wykonawcza należała także do Straży Praw. Składała się ona z prymasa i ministrów: policji, interesów zagranicznych, spraw wewnętrznych, skarbu i wojny. Władzę ustawodawczą stanowił dwuizbowy sejm. Miał on być „zawsze gotowy”, a kadencja posłów trwała dwa lata. W tym czasie posłowie mogli być wezwani w każdej chwili na sesję. Zniesiono konfederacje, liberum veto oraz wolną elekcję, uznawane powszechnie za główne przyczyny słabości i upadku państwa. Wszystkie decyzje miały zapadać większością głosów. Sądownictwo uległo najmniejszym zmianom. Zachowano odrębne sądy dla każdego stanu, wprowadzając jedynie w miejsce dotychczasowych sądów grodzkich i ziemskich jednolite sądy ziemiańskie. Zreorganizowano sejmiki, usunięto z nich szlachtę nie posiadającą dóbr ziemskich tzw. gołotę. Oznaczało to pozbawienie tej grupy praw politycznych. Szlachta, tzw. posesjonaci, zachowała uprzywilejowaną pozycję w państwie. Do konstytucji została włączona uchwalona wcześniej ustawa o miastach. Przyznawano w niej mieszkańcom miast królewskich nietykalność osobistą, prawo do nabywania dóbr ziemskich, dostęp do rang oficerskich i godności duchownych z wyjątkiem godności biskupiej. Odrębny artykuł Ustawy Rządowej dotyczył chłopów. Ogólnikowo deklarowano w nim opiekę prawa i państwa nad włościanami. Chłopi otrzymywali niewiele, lecz już sam fakt poświęcenia im odrębnego punktu, pomimo braku konkretnych rozwiązań, był bardzo ważny. Ustawa Rządowa zacieśniała związki polsko-litewskie, wprowadzając wspólny skarb i wojsko dla obu prowincji. Religia katolicka pozostała religią panującą, ale ustawa wprowadziła zasadę wolności wyznania. Rzeczpospolita Obojga Narodów stała się monarchią parlamentarną.

Konstytucja 3 maja była niewątpliwie osiągnięciem reformatorskim i wytyczała kierunek zmian mających nadejść w Rzeczpospolitej. Dzięki temu można było liczyć na jej powrót na mapę Europy jako podmiotu, a nie przedmiotu politycznego. Jednak wobec niekorzystnej zmiany na arenie międzynarodowej oraz zaniedbań z zakresu przygotowań armii ta możliwość szybko została rozwiana. Ustawa Rządowa obowiązywała jedynie przez rok: od maja 1791 do maja 1792. Jej przeciwnicy zawiązali konfederację targowicką i zdelegalizowali Ustawę Rządową. Wojna w jej obronie w 1792 r. zakończyła się klęską Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

W dniu dzisiejszym dzień 3 maja – rocznica uchwalenia Konstytucji – to jedno z ważniejszych polskich świąt narodowych. Przez lata zaborów, ale także po odzyskaniu niepodległości data ta stała się symbolem walki Polaków o odzyskanie suwerenności i niezawisłości państwa. Przypomnijmy najważniejsze daty związane z uchwaleniem i obchodami Konstytucji 3 Maja, pierwszej w Europie i drugiej na świecie (po amerykańskiej) nowoczesnej, spisanej konstytucji.

K A L E N D A R I U M

1791 – uchwalenie przez Sejm Wielki Konstytucji 3 Maja

1792 – obchody pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji; ceremonia wmurowania kamienia węgielnego pod Świątynię Opatrzności Boskiej w Ujazdowie jako wyraz dziękczynienia za uchwalenie Ustawy Rządowej

1891 – obchody stulecia uchwalenia Konstytucji 3 Maja w trzech zaborach i na emigracji

1919 – rocznica uchwalenia Konstytucji staje się świętem narodowym

1924 – ustanowienie przez papieża Piusa XI święta Matki Bożej Królowej Polski dla upamiętnienia Konstytucji 3 Maja

1951 – zniesienie Święta przez władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

1966 – kościelno- patriotyczne obchody milenium chrztu Polski na Jasnej Górze z głównymi uroczystościami 3 maja

1980 – odrodzenie tradycji niezależnego świętowania 3 Maja, demonstracja w Gdańsku

1990 – przywrócenie przez Sejm Narodowego Święta Trzeciego Maja

Elżbieta Furgalska